

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА ТА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

УДК 343.131

Ляш Андрій Олексійович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та процесу
Київського національного університету культури і мистецтв*

Благодир Сергій Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент, адвокат

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У роботі розглянуті питання, пов'язані з закриттям слідчим і прокурором кримінального провадження під час досудового розслідування. Зокрема, досліджено зміст та процесуальний порядок винесення постанови про закриття кримінального провадження, порядок оскарження такого рішення. Авторами запропоновані зміни до чинного КПК України.

Ключові слова: досудове розслідування, закриття провадження, слідчий, постанова.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням будь-якої демократичної держави є надійна охорона прав та свобод людини. Значним кроком на шляху вирішення цього завдання є прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), який набрав чинності 19 листопада 2012 року. Важливим питанням, яке суттєво впливає на захист прав учасників кримінального судочинства, є процесуальна регламентація закриття кримінального провадження під час досудового розслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут закриття кримінального провадження постійно знаходиться в полі зору науковців. До нього звертались в своїх роботах багато відомих юристів, в тому числі і вітчизняні вчені, такі як А.Я.Дубинський, М.М.Михеєнко, П.П.Михайленко та інші.

Однак комплексні наукові дослідження, пов'язані з нормами стосовно закриття кримінального провадження, які передбачені новим КПК України, не проводилися.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження питань, пов'язаних з процесуальним порядком закриття кримінального провадження під час досудового розслідування у кримінальному процесі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових роботах, присвячених

реформуванню кримінально-процесуального законодавства, висловлювалася думка про те, що новели кримінального процесу мають на меті спростити певні судові процедури, полегшити доступ до правосуддя в цілому [1, с. 103]. На жаль, окремі норми нового КПК України, що стосуються закриття кримінального провадження. Їх зміст викладено таким чином, що це дає можливість їх тлумачити у правозастосовній практиці. Це, у свою чергу, може негативно впливати на правозастосовну практику.

У ст. 283 КПК України передбачено, що особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження. Прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Підстави і порядок закриття кримінального провадження під час досудового розслідування визначаються у ст. 284 КПК України. Зокрема, у ч. 1 ст. 284 КПК України передбачено, що кримінальне провадження закривається в разі, якщо: 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення; 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати; 4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; 5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого; 6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; 7) потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; 8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу.

Суб'єктами закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, відповідно до ч. 3 ст. 284 КПК України, є слідчий і прокурор. Однак, на наш погляд, не зовсім чітко визначена їх компетенція.

У ч. 3 ст. 284 передбачено, що слідчий закриває провадження у випадках, якщо встановлена відсутність події кримінального правопорушення, відсутність в діянні складу кримінального правопорушення або набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру, а прокурор щодо підозрюваного – з підстав, передбачених ч. 1 ст. 284 КПК України. З цієї норми можна зробити логічний висновок про те, що прокурор не може закривати кримінальне провадження у випадках, якщо під час досудового слідства жодній особі не повідомлялося про підозру. Виникає питання чи наділений слідчий правом і обов'язком закривати кримінальне провадження за іншими передбаченими законом підставами, якщо жодній особі не повідомлялося про підозру? На наш погляд слідчий повинен прийняти рішення про закриття кримінального провадження у випадках, якщо:

- 1) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, померла і їй не повідомлялося про підозру; 2) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; 3) якщо потерпілий, а у випадках, передбачених КПК, його представник

відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, а особі не повідомлялося про підозру.

Враховуючи усе вищенаведене, вважаємо, що п. 1 ч. 3 ст. 284 КПК України доцільно було б викласти у такій редакції: «Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених частини першої цієї статті, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру».

Відповідно до ст. 110 КПК України, процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. Рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Постанова слідчого, прокурора повинна бути виготовленою на офіційному бланку і складатися з трьох частин – вступної, мотивувальної та резолютивної.

У вступній частині вказуються відомості про місце і час прийняття постанови, прізвище, ім'я, по батькові, посада особи, яка прийняла постанову.

У мотивувальній частині зазначається зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови, мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК.

Резолютивна частина повинна містити відомості про зміст прийнятого процесуального рішення, місце та час (строки) його виконання, особу, якій належить виконати постанову, можливість та порядок оскарження постанови.

У КПК України 1960 р. (крім загальних правил, встановлених ст. 130) були передбачені спеціальні вимоги, що стосувалися постанови про закриття кримінальної справи. Так, у ст. 214 КПК було передбачено, що слідчий закриває справу мотивованою постановою, в якій, крім даних, передбачених у статті 130 КПК, зазначає: відомості про особу обвинуваченого, суть справи, підстави для закриття справи, рішення про скасування запобіжного заходу і заходів по забезпеченню цивільного позову та можливої конфіскації майна, а також рішення в питанні про речові докази відповідно до ст. 81 КПК.

У ст. 284 чи в інших статтях чинного КПК України, додаткових вимог щодо змісту постанови про закриття кримінального провадження не встановлено. У ч. 9 ст. 100 КПК України передбачено, що питання про долю речових доказів і документів, які були надані суду, вирішується судом при ухваленні судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження. Такі докази і документи повинні зберігатися до набрання рішенням законної сили. При цьому: 1) гроші, цінності та інше майно, які належать обвинуваченому і були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, конфіскуються; 2) гроші, цінності та інше майно, які призначалися для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінальних правопорушень або винагороди за їх вчинення, конфіскуються; 3) майно, яке вилучене з обігу, передається відповідним установам або знищується; 4) майно, яке не має ніякої цінності і не може бути використане, знищується, а в разі необхідності – передається до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам на їх прохання; 5) гроші, цінності та інше майно, які були об'єктом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, повертаються законним володільцям, а в разі невстановлення їх – передаються в дохід держави в установленому Кабінетом Міністрів України порядку; 6) гроші, цінності та інше майно, набуте в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них передаються в дохід держави; 7) документи, що є речовими доказами, залишаються у матеріалах кримінального провадження протягом усього часу їх зберігання.

Хоча правила цієї норми стосуються прийняття рішення при ухваленні судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження, вони, на нашу думку, повинні застосовуватися за аналогією і до випадків ухвалення рішення про закриття кримінального провадження під час досудового слідства.

Практика закриття кримінального провадження під час досудового слідства вказує на те, що слідчі, в окремих випадках формально підходять до мотивації та обґрунтування прийнятого рішення. У вивчених нами закритих кримінальних провадженнях приватного обвинувачення, слідчі, як правило, обмежувалися констатацією факту відсутності у діях конкретної особи складу злочину. На наш погляд, з урахуванням того, що закриття кримінального провадження є кінцевим рішенням, яке перешкоджає подальшому провадженню, постанова повинна відповідати вимогам, що ставляться до мотивувальної частини виправдувального вироку суду (п. 1 ч. 3 ст. 374 КПК України). В ній необхідно вказувати конкретні підстави для закриття кримінального провадження, рішення щодо питань, які вирішуються при закритті провадження, та положення закону, якими керувався слідчий (прокурор). Зокрема, важливо викласти суть справи, фактичні обставини, виявлені під час проведення досудового слідства. В необхідних випадках слідчий може в постанові наводити витяги з показань допитаних осіб та інших джерел доказів. Важливо вказувати мотиви прийняття рішення про закриття справи. З цією метою в постанові бажано послідовно аргументувати необхідність прийняття рішення та зробити посилання на конкретні аркуші справи.

В. Грицюк звертає увагу на те, що протягом перших місяців застосування нового КПК створено усі передумови для подальшого повноцінного застосування цього кодифікаційного акта на практиці. Багато його новел не тільки лишаються нереалізованими, а й грубо ігноруються органами досудового розслідування [2, с. 3]. Не є виключенням і питання закриття кримінального провадження. Для того, щоб на цьому етапі кримінального провадження не допустити прийняття безпідставних та незаконних рішень, неправильного застосування передбачених законом підстав, необхідний дієвий механізм контролю.

О. Андрійко вважає, що контроль є однією з найважливіших функцій державного управління і полягає у перевірці виконання завдань, рішень тощо [3, с. 323]. Очевидно, що сукупність і система контролюючих заходів повинна бути спрямована на перевірку відповідності дій поставленим завданням, виявлення причин відхилень, вироблення рекомендацій по усуненню порушень з метою більш ефективного управління.

У ст. 36 КПК України передбачено, що безпосередній контроль за своєчасністю дій слідчих стосовно повного і об'єктивного провадження досудового слідства (у тому числі і стосовно закриття кримінального провадження) здійснює прокурор. Відповідно до ч. 5 ст. 284 КПК України, прокурор протягом двадцяти днів з моменту отримання копії постанови слідчого про закриття кримінального провадження має право її скасувати у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю. Постанова слідчого про закриття кримінального провадження також може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом десяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови.

Однак найбільш дієвою формою контролю (по відношенню до рішення про закриття кримінального провадження) є судовий контроль. Під час досудового провадження до суду можуть бути оскаржені рішення слідчого та прокурора про закриття кримінального провадження. Такі скарги можуть бути подані особою протягом десяти днів з моменту отримання копії відповідної постанови. Вони розглядаються напротязі 5

днів слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду (ст. ст. 303, 304, 305 КПК України).

Відповідно до ст. 307 КПК України, за результатами розгляду скарг на рішення слідчого чи прокурора про закриття кримінального провадження слідчий суддя постановляє ухвалу про скасування рішення слідчого чи прокурора або про відмову у задоволенні скарги. Ця ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Досить суперечливим є правила, викладені у ст. 424 КПК України щодо можливості касаційного оскарження рішення про закриття кримінального провадження. Так, у ч. 2 ст. 424 КПК України встановлено, що ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені в касаційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, крім випадків, передбачених КПК. Очевидно, що рішення слідчого чи прокурора про закриття кримінального провадження перешкоджають подальшому кримінальному провадженню.

Однак, у ч. 4 ст. 424 КПК України передбачено, що ухвала слідчого судді після її перегляду в апеляційному порядку, а також ухвала суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на таку ухвалу оскарженню в касаційному порядку не підлягають.

Якщо будь-які рішення слідчого судді не підлягають оскарженню в касаційному порядку, то виникає ситуація за якою, одні і ті ж самі суб'єкти в аналогічних кримінальних провадженнях мають різні права щодо оскарження процесуальних рішень. Так, якщо кримінальне провадження закляє слідчий чи прокурор, то потерпілий не зможе це рішення оскаржити в касаційному порядку. Але, якщо ці ж матеріали провадження будуть направлені в суд для розгляду по суті, а суддя прийме рішення про закриття провадження, то потерпілий зможе оскаржити це рішення у касаційний суд.

Слід зазначити, що Конституційний Суд України у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень п. 8 ч.3 ст. 129 Конституції України, ч. 2 ст. 383 КПК України, ухвалив рішення від 11 грудня 2007 року, в якому зазначив, що реалізацією права особи на судовий захист є можливість оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина. Конституційний Суд України дійшов висновку, що рішення місцевих та апеляційних судів у справах публічного і приватного обвинувачення, якими залишено без задоволення скарги на постанови про відмову в порушенні кримінальної справи, є такими, що перешкоджають подальшому провадженню у справі, оскільки виключають можливість порушення кримінальної справи, проведення досудового слідства (дідання), її судового розгляду по суті, ухвалення вироку та вчинення інших процесуальних дій, а тому вони повинні перевірятися в касаційному порядку. Положення ч. 2 ст. 383 КПК щодо перевірки в касаційному порядку судових рішень в аспекті порушених у конституційному зверненні питань необхідно розуміти як такі, що надають право перевіряти в касаційному порядку рішення місцевих та апеляційних судів, ухвалені у справах щодо оскарження постанов про відмову в порушенні кримінальної справи, оскільки ці рішення перешкоджають подальшому провадженню у справі, за винятком випадків, коли апеляційний суд скасував рішення місцевого суду і повернув справу на новий судовий розгляд.

Звичайно, у чинному КПК України (на відміну від КПК України 1960 року) передбачена норма, яка прямо забороняє перегляд ухвал слідчого судді у касаційному

порядку. Але, враховуючи те, що постанова слідчого (прокурора) про закриття кримінального провадження перешкоджає подальшому провадженню у справі, оскільки виключає можливість її судового розгляду по суті, ухвалення вироку та вчинення інших процесуальних дій, на нашу думку, ч. 4 ст. 424 КПК України необхідно викласти у такій редакції: «Ухвала слідчого судді після її перегляду в апеляційному порядку, а також ухвала суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на таку ухвалу оскарженню в касаційному порядку не підлягають, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження».

Висновки. Таким чином, запропоновані зміни до ст.ст. 284 та 424 КПК України та рекомендації щодо змісту постанови про закриття кримінального провадження будуть сприяти об'єктивності розгляду справи та полегшенню доступу до правосуддя.

Список використаних джерел

1. Руденко М. В. Процесуальні повноваження прокурора у контексті судової реформи 2010 коку: загальна характеристика / М. В. Руденко // Проблеми процесуальної науки: Історія та сучасність: матер. Другої між нар. Наук.-прак.конф. (25-26 листопада 2010 р., м. Київ). – К., 2010.
2. Грицюк В. Основна проблема впровадження нового Кримінального процесуального кодексу – саботаж з боку органів досудового розслідування / В. Грицюк // Адвокат. – № 1 (148). – 2013.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К.: «Укр. енцикл.», 2001. – Т. 3. – 792 с.

Ляш А. А., Благодыр С. Н. Процессуальный порядок прекращения уголовного производства во время досудебного расследования

В работе рассмотрены вопросы, связанные с прекращением следователем и прокурором уголовного производства во время досудебного расследования. В частности, исследовано содержание и процессуальный порядок вынесения постановления о прекращении уголовного дела, порядок обжалования такого решения. Авторами предложены изменения в действующий УПК Украины.

Ключевые слова: досудебное расследование, прекращение производства, следователь, постановление.

Lyash A. A., Blagodyr S. M. Remedial order the termination of criminal proceedings during the pre-trial investigation

The paper discusses issues related to the termination of the investigator and prosecutor of criminal proceedings during the pre-trial investigation. In particular, it examined the content and procedure for the formulation of the decision to discontinue the criminal case, the procedure for appealing the decision. The authors propose changes to the existing Code of Criminal Procedure.

Key words: pre-trial investigation, the cessation of production, investigator judgment.

